

Μια λεπτομερειακή αναφορά για 14 πέτρινα παλαιολιθικά εργαλεία γύρω από την περιοχή της Καβάλας

Surrendra K. Mishra

B. Sc. (Zool.), M. Sc. (Anthr.) Dr. Arch. (Asi)
Ανώτερος ερευνητής ανθρωπολόγος, Ινδία

Κώστας Αν. Ατακτίδης

Σηπταερευνητής της Ε.Σ.Ε.

Τον Ιούνιο του 1982 οι ενδιαφερόμενοι ερευνητές είχαν την ευκαιρία να μελετήσουν τη γειτονική προς την περιφέρεια της Καβάλας περιοχή, όπου το 1981 είχαν αποκαλυφθεί πολύτιμες βραχογραφίες της Προϊστορικής εποχής.

Γύρω στο 15ο χλμ. από την Καβάλα, προς τη Δράμα, στην πεδιάδα ανάμεσα στα Όρη Λεκάνης και το Παγγαίο, βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης των Φιλίππων. Στους ιστορικούς χρόνους ποικίλες φυλές ενέσκηψαν στο Παγγαίο. Αποδείξεις ωστόσο κατοίκησης της περιοχής από προϊστορικούς λαούς βρέθηκαν μόνο στους νεολιθικούς οικισμούς στο Δικελί-Τας (Ντικιλί-Τας). Άλλες πληροφορίες σχετικά με την Παλαιολιθική εποχή δεν υπάρχουν ως τώρα.

Η γεωμορφολογία της περιοχής Φιλίππων - Ζυγού, με τις υπάρχουσες σπηλιές, τα βραχοκαταφύγια και την αποξηραμένη λίμνη, που περικλείεται από τα βουνά που προσαφάραμε - τα οποία έχουν την ίδια πετρολογική δομή -, έδωσαν την εντύπωση ότι σ'αυτή την τοποθεσία θα πρέπει κατά την Προϊστορική εποχή να είχαν ζήσει άνθρωποι.

Το 1982 η επιδερμίδα των βράχων βόρεια της Καβάλας μάς αποκαλύπτει τη μαρτυρία ενός πολιτισμού. Στις περιοχές Φιλίππων - Κρουονερίου - Ζυγού - Παλαιάς Καβάλας και Φωλεάς εμφανίζεται πλήθος από πολύτιμες βραχογραφίες, που βρίσκονται εκτεθειμένες πάνω σε επίπεδους βράχους, και καμιά δεν μπορεί να αμφιβάλλει για το ότι οι "καλλιτέχνες" ενθουσιάζονταν με το να συλλαμβάνουν και να περιγράφουν με τρόπο εντυπωσιακό τις μορφές ζώων και σπιδήστεν γινώριαν τόσο καλά από την καθημερινή ζωή. Οι "καλλιτέχνες" παρουσιάζουν σημαντική ευελιξία στο πεδίο της τεχνικής και, αν σκεφτούμε τα πρόχειρα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους, πέτυχαν σημαντικά αποτελέσματα, που μπορούμε να εκτιμήσουμε από την τέχνη τους (από τη Νεολιθική περίοδο και μετά). Έτσι, δε μένει καμιά αμφιβολία σχετικά με την ύπαρξη, στην περιοχή αυτή, πρώιμων πολιτισμών.

Η Σηπταολογική Ομάδα της Π.Ε.Ι.Μ. συγκρότησε όμιλο έρευνας επιφανείας από πέντε μέλη. Μολονότι η βλάστηση εκείνη την εποχή ήταν σε πλήρη ανάπτυξη, οι προσπάθειες απέδωσαν: Βρέθηκαν δεκατέσσερα παλαιολιθικά εργαλεία. Η μεγαλύτερη όμως έκπληξη ήταν ότι τα πέτρινα αυτά εργαλεία κάλυπταν χρονολογικά το σύνολο της Παλαιολιθικής εποχής με τις γνωστότερες τεχνολογίες και τυπολογίες. Έτσι δεν υπήρχε πλέον καμιά αμφιβολία για την αποκάλυψη, στο μέλλον, συνεχόμενης παλαιολιθικής

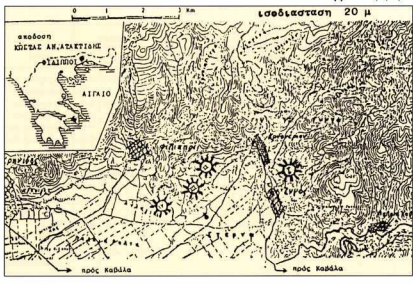
αποίκησης αυτής της περιοχής.

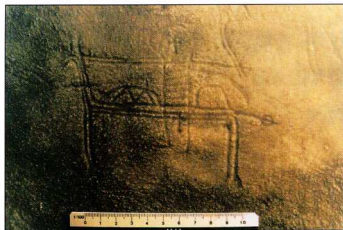
Τα δεκατέσσερα πέτρινα εργαλεία, που βρέθηκαν σε τέσσερα διαφορετικά σημεία, δεν αναφέρονται σε σαφή στρωματογραφική συνέχεια. Βρέθηκαν πολύ κοντά στις υπαίθριες βραχογραφίες. Τα 14 πέτρινα εργαλεία (κατά τοποθεσία ευρέσεως, ως ο χάρτης) έχουν ως εξής:

Τοποθεσία	αρ. τεμαχίων
I	έξι
II	δύο
III	τέσσερα
IV	δύο

Αναλυτικότερα εντάσσονται στα εξής είδη πέτρινων εργαλείων: κοπανιστήρια, βελόνες, ξέστρες και λεπίδες. Είναι κατασκευασμένα από

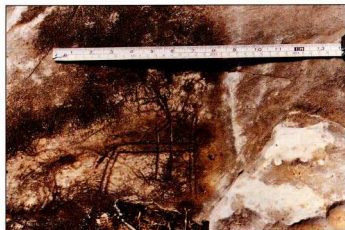
Τοπογραφικός χάρτης τμήματος βουνών Λεκάνης. Θέσεις παλαιολιθικών εργαλείων I, II, III, IV.

Αερογράφημα Φαίλιπων Καββάδας (νεοσποκαλυφθέν).

Βραχογράφημα Καβάδας.

διαφορετικά βραχοϋλικά: από ασβεστόλιθο, χαλαζία, ίαση κ.ά. Οι μέθοδοι κατασκευής τους διαφέρουν. Μπορεί να είναι κύβος επί κύβου, άμεση κρούση, κυλινδρικό σφυρί, αποφασιστική απόλειψη, απόλειψη με πίεση κ.λπ. Χρονολογικά η ταξινόμηση τους εκτείνεται από την Πρώιμη Μεσοπλειστοκαινική Παλαιολιθική έως την Υψηλή Άνω Παλαιολιθική εποχή (500.000 έως 20.000 χρόνια). Η περιοχή στερείται σχεδόν από κατάλληλο πυριτολιθικό υλικό. Έτσι, ήταν φυσικό ο ασβεστόλιθος και ο χαλαζίας να αντικαταστήσουν τον βωξίτη, που είχε βρεθεί παλαιότερα μόνο στη Χαλκιδική, ως υλικό κατασκευής λίθινων εργαλείων. Τα εργαλεία που αναλύσαμε στον πίνακα (κάτω) δείχνουν συνέχεια στην ανάπτυξη της τεχνικής των λίθινων εργαλείων. Μερικοί βασικοί τύποι, όπως χειροπέλεκεις, κόφτες, κοπανήστρια κ.λπ., λείπουν από ετούτη τη συλλογή εργαλείων, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να βρεθούν αργότερα σε πιο εκτεταμένες έρευνες για τον νεοιταμικό υλικού της Κάτω Παλαιολιθικής της περιοχής, που αυτή τη στιγμή αντιπροσωπεύεται από δύο λειανιστές και μία αιχμή. Τα ευρήματα αυτά, μαζί μ' εκείνα των Πετραλώνων και του Περίδα, δείχνουν, για πρώτη φορά, ότι και στην Ελλάδα αναπτύχθηκε ένας πολιτισμός, ίσως πρωιμότερος απ' αυτόν της Αφρικής και της Εγγύς Ανατολής.

Κάτω Παλαιολιθική περίοδος: Εμφανίζει τα πρώτα απολειπόμενα βότσαλα. Εδώ αντιπροσωπεύεται μόνο με τρία εργαλεία της συλλογής, εκ των οποίων τα δύο είναι λειανιστήρια και το ένα επιμήκης αιχμή. Είναι κάπως μικρά, μονόπλευρα και καλοκατεργασμένα ασβεστολιθικά εργαλεία, με αρκετά ευκρινή τα σημάδια της απολείψης (φολίδες). Οι πλευρές τους δείχνουν σταθερή χρήση για μεγάλο διάστημα και φέρουν τα σημάδια της κριτικής επίδρασης (αποχρωματισμένα). Γενικά είναι καλοδιατηρημένα και επεξεργασμένα για να εξυπηρετούν διαφορετικές χρήσεις.

Μέση Παλαιολιθική περίοδος: Χαρακτηρίζεται από την παραγωγή φολιών. Τη λιθοτεχνία αυτή τη συναντάμε σε όλο το βόρειο ημικύβριο. Αποδίδεται στον Παλαιoάνθρωπο και είναι αρκετά ομοιόμορφη σε όλους τους τύπους της. Στη συλλογή μας αντιπροσωπεύεται με έξι παλαιολιθικά εργαλεία, που είναι φτιαγμένα από χαλαζία, ασβεστόλιθο και ίαση. Τα εργαλεία αυτά έγιναν με δευτερογενείς πύργινες, εκτός από ένα εργαλείο από φολίδα. Είναι 5 ξέστρες και 1 αιχμή. Δύο από τις ξέστρες αυτής της περιοχής μοιάζουν να ήταν πολλαπλής χρήσεως και να εξυπηρετούσαν στο κυνήγι μικρών ζώων. Το σύνολο και των έξι εργαλείων είναι κατασκευασμένο με την τεχνική κυλινδρικού σφυρι-

Ανάλυση των 14 παλαιολιθικών λίθινων εργαλείων της περιοχής Καβάδας

α/α	Αριθμός Εργαλείου	Ημερομηνία Ευρέσεως	Θέση	Υλικό Πυριτολιθικό Φ.όλιθο	Διαστάσεις σε cm			Δείκτες			Τεχνική	Τυπολογία	Κατάσταση διατηρήσεως	Πιθανή χρονολόγηση	Παρατηρήσεις	
					Μήκος	Πλάτος	Πέρας	κ/μ	π/κ/λ	π/μ						
1	8	21/6/82	III	Ασβεστόλιθος	Π	6,1	5,5	3,3	90,16	60,00	54,09	Άμεση κρούση	Μονόκυκλος λειανστήριος	Διατηρημένο	Κάτω Παλαιολιθική	—
2	1	20/6/82	I	Ασβεστόλιθος	Π	5,4	6,4	2,3	118,51	35,93	42,59	Άμεση κρούση	Μονόκυκλος λειανστήριος	Διατηρημένο	Κάτω Παλαιολιθική	Αποχρωματισμένο
3	13	4/9/82	IV	Ασβεστόλιθος	Φ	8,5	4,2	1,6	49,41	38,09	18,82	Κυλινδρικό σφυρί	Διατηρημένο	Κάτω Παλαιολιθική	Αποχρωματισμένο	
4	10	21/6/82	IV	Ασβεστόλιθος	Φ	5,9	4,4	3,2	74,57	72,72	54,23	Κυλινδρικό σφυρί	Διατηρημένο	Μέση Παλαιολιθική	Αποχρωματισμένο	
5	3	20/6/82	I	Ασβεστόλιθος	Φ	6,6	3,2	1,3	48,48	40,62	19,69	Δευτερογενής επίεξη	Διατηρημένο	Μέση Παλαιολιθική	—	
6	14	4/9/82	IV	Ασβεστόλιθος	Π	5,0	3,8	2,1	76,00	55,26	42,00	Δευτερογενής επίεξη	Διατηρημένο	Μέση Παλαιολιθική	—	
7	9	21/6/82	II	Ίαση	Π	4,9	3,3	1,9	67,34	57,57	38,77	Επίεση κρούση	Διατηρημένο	Μέση Παλαιολιθική	Σταθμένο	
8	2	20/6/82	I	Ασβεστόλιθος	Π	4,7	3,9	3,0	82,97	76,92	63,82	Επίεση κρούση	Διατηρημένο	Μέση Παλαιολιθική	—	
9	7	21/6/82	III	Χαλαζίας	Φ	4,7	3,4	3,5	72,34	102,94	74,46	Επίεση κρούση	Διατηρημένο	Μέση Παλαιολιθική	—	
10	4	20/6/82	I	Ασβεστόλιθος	Π	3,9	2,9	0,9	74,35	31,03	23,07	Επίεση κρούση	Διατηρημένο	Άνω Παλαιολιθική	—	
11	12	21/6/82	III	Ασβεστόλιθος	Φ	4,0	2,8	1,4	70,00	59,00	35,00	Επίεση κρούση	Διατηρημένο	Άνω Παλαιολιθική	—	
12	11	21/6/82	III	Χαλαζίας	Π	3,2	2,9	1,2	90,62	41,37	37,50	Επίεση κρούση	Διατηρημένο	Άνω Παλαιολιθική	—	
13	5	20/6/82	I	Ασβεστόλιθος	Φ	3,5	1,7	0,8	48,57	47,05	22,85	Πιεστική απολειπόμενη	Διατηρημένο	Μονόκυκλος κενόβιο	—	
14	6	20/6/82	I	Ασβεστόλιθος	Φ	2,2	1,3	0,5	59,09	38,46	22,72	Πιεστική απολειπόμενη	Διατηρημένο	Άνω Παλαιολιθική	Σταθμ. / ΚΑ.	

ου, δευτερογενούς απολέπισης έμμεσης κρούσης. Είναι καλοδιατηρημένα, εκτός από ένα. Ειδικά οι ξέστρες είναι διαφορετικών υποτύπων, όπως πλευρικές, θερματικές, τριγωνικές, αιχμηρές κ.λπ. Τα μεσο-παλαιολιθικά εργαλεία, όπως και τα της Κάτω Παλαιολιθικής περιόδου, δεν εμφανίζουν κανένα σημείο λεβαλλουαζιανής ή μουστεριανής τεχνικής της Δυτικής Ευρώπης.

Άνω Παλαιολιθική περίοδος: Αυτή αρχίζει πριν από 35.000 χρόνια περίπου. Χαρακτηρίζεται από την επικράτηση της λάμας. Τότε εμφανίζεται και ο Νεάνθρωπος, στον οποίο αποδίδονται οι τεχνικές επεξεργασίας του κοκκόλου, του κεράτου, καθώς επίσης και η χρήση χρωστικών ουσιών και η γένεση της τέχνης των σπηλαίων. Βρέθηκαν πέντε παλαιολιθικά εργαλεία, φτιαγμένα από χαλαζία και ασβεστόλιθο,

Πλευρική ξέστρα
(αρ. 10, θέση Ι).

Επιμήκης αιχμή
(αρ. 13, θέση IV).

Δεκατέσσερα Παλαιολιθικά
εργαλεία Καβάλας
(φωτ. Κ. Ατακτίδης).

που ανήκουν στην περίοδο αυτή. Αναλυτικότερα, είναι μια φολίδα, δύο ξέστρες και δύο λεπίδες. Είναι όλα φτιαγμένα από φολίδες, με τη μέθοδο της έμμεσης κρούσης και της πιεστικής απολεπίδοισης. Στις ξέστρες περιλαμβάνονται ο κυκλικός και ο αιχμηρός τύπος. Οι δύο λεπίδες έχουν γίνει με πιεστική απολεπίδοιση και είναι η μία μονόπλευρη και η άλλη αμφίπλευρη: διατηρούνται και οι δύο σχεδόν αναλλοίωτες.

Τα πέτρινα εργαλεία της Καβάλας είναι όμοια με τα άλλα της Β. Ελλάδος, και ειδικότερα με των Πετραλώνων (Πουλιανός και Bhatt, 1980), αλλά διαφέρουν κάπως από εκείνα των άλλων περιοχών της Ελλάδας: για παράδειγμα, της Εύβοιας (Μίχα 1981), της Πάρου, της Μάνης (Ανδρέικος 1980), της Πελοποννήσου, των νησιών του Αιγαίου κ.λπ. (Weinberg 1970 και Higgs 1964, 1966, 1967).

Προς το παρόν από αυτά τα ευρήματα επιφανείας δεν μπορεί να διατυπωθεί θεωρία: απο-

τελούν ωστόσο ένα βήμα στη μελέτη των παλαιολιθικών ευρημάτων της Ελλάδας.

Ευχαριστούμε θερμά τον ανθρωπολόγο κ. Α. Πουλιανό, τον κ. Χ. Χαρολαμπίδη, την κ. Ε. Σαραντά-Μίχα, την κ. Α. Θεοδορίδου και τη Σπηλαιολογική Ομάδα Καβάλας της Π.Ε.Ι.Μ. για όλη την πολύτιμη βοήθειά τους και τη συνεργασία τους για την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης.

A detail report on fourteen Palaeolithic stone-tools around Kavala

Surrendra Kumar Mishra
Kostas Ataktidis

A total of fourteen stone tools were recovered from the Lekani mountain range area, close to Kavala in 1982. They include two scrapers, six scrapers, three points, two blades and a workable flake. Both cores and flakes of the tools are made of limestone, quartz and jasper. These tools, dating from the Lower, Middle and Upper Palaeolithic along with other finds of Post-Palaeolithic art and artefacts, open up a new chapter in the history of Kavala.

Βιβλιογραφία

- Ανδρέικος, Α., "Η Παλαιολιθική στη Μοχλή, Ανάθρακτος 7, σσ. 285-96, 1980.
- Ζώης, Α., Προϊστορική και Πρωτοϊστορική Αρχαιολογία, 1982.
- Θεοδώρας, Δ., Η αιχμή της θεσσαλικής Προϊστορίας, 1967.
- Πουλιανός, Α., "Τα αρχαιότερα μέχρι σήμερα εργαλεία στα Πετραλώνα", Ανάθρακτος 5, σσ. 74-80, 1978.
- Πουλιανός, Α., "Η εξέλιξη της λιθοτεχνίας απ' τη Μεσοκαινοίτιδα", Ανάθρακτος 9, σ. 93, 1983.
- Ανδρέικος, Α., "Μεσο-πλειστοκαινοίτιδα χρονολογικά συστήματα του Αιγαίου", Ανάθρακτος 10, σσ. 483-497, 1983.
- Πεντζού, Α., Μαθήματα φυσικής Ανθρωπολογίας, σσ. 263-273, 1977.
- Ατακτίδης, Κ., "An οι πέτρινοι μαλούσαν...", Ανάθρακτος 11, σσ. 186-197, 1986.
- Ρίγγο-Clark, Προϊστορικές κοινωνίες, σσ. 45-56, 1980.
- Μίχα, Ε., Mishra, S., "Η λιθοτεχνία των χερσοπέδων της Νέας Αρσής Εύβοιας", Αρχαιολογία Β, σσ. 55-58, 1983.